

Edito

Euforie

Jef Peeters

De eerste dagen van 2002 was hij niet uit het nieuws, de euro. Zelf heb ik mij altijd aangetrokken gevoeld tot de Europese gedachte. Dat volkeren met verschillende culturen die tot voor enkele decennia nog oorlog met elkaar voerden, nu in vrede met elkaar leven onder één Europees dak, blijft van historische betekenis. Al moeten we daarbij wel beseffen dat die vrede ook werd afgekocht met een welvaart, die deels werd geïmporteerd uit de kolonies vroeger, de Derde Wereld nu. Dat die eenheid in diversiteit nu door de modale Europese burger gevoeld wordt via een eenheidsmunt in zijn zak, is voor mij een positieve zijde van de euro. En ik wil gerust bekennen dat ik ook een minikit in de bank ben gaan halen. Maar op 2 januari stak hij mij al tegen. Wat betekent die hele heisa, telkens ik het nieuws aanzet? Wat is het, dat mij daarbij tegen de borst stuit? Wellicht een intuïtief besef dat wij in een wereld leven die om geld draait. Dat het economische Europa zich doordrukt, is een veel gemaakte opmerking. Maar dat blijft te gemakkelijk. De eurogekte wijst op meer. De doorsnee burger uit veel van zijn levensvertrouwen blijktbaar via een vertrouwen in de munt. Levenszekerheid is abstract geworden. Leven en sociale relaties zijn grotendeels gemonetariseerd. Het vertrouwen in de bank is als het ware groter dan het vertrouwen in de buur. De vraag waarvoor een munt staat wordt dan des te pregnanter.

Voor welk project staat de euro? Ik wil hier even blijven staan bij twee uitspraken over de euro uit mijn krant van 2 januari. Kofi Annan: "Ik zie hoe landen die vroeger elkaars vijanden waren, nu samenwerken om meer welvaart voor iedereen te creëren." Daarom hoopt hij dat het tot stand komen van de euro "andere landen, arm en rijk, zal doen inzien dat samenwerking aan een gemeenschappelijk doel voor iedereen voordelen kan opleveren." Dat klinkt mooi, maar getuigt dat niet tevens van naïviteit omtrent een wereld, waarin het principe van de vrijheid van de markt hoogtij viert? Economischer, maar m.i. wel eerlijker, klinken de stemmen van Europese regeringsleiders en van Wim Duisenberg, voorzitter van de Europese Centrale Bank, die de euro situeren in de concurrentie met de Amerikaanse dollar. Sommigen zien de euro de dollar met de tijd voorbijstreven. Niet Duisenberg. Volgens hem betaalt Europa immers een 'prijs' voor zijn culturele diversiteit. Het is mij niet duidelijk of hij die prijs graag betaalt. Het economisch woordgebruik lijkt mij echter betekenisvol. De euro als een puur economisch project?

Of het discours zich nu richt op welvaartscreatie of op verdediging van het concurrentieprincipe, vanuit een groene invalshoek is het verschil dikwijls minder groot dan het lijkt. Het blijft in onze samenleving een gangbare gedachte – om niet te zeggen 'ideologie' – dat economische groei als een goed op zich beschouwd kan worden. En welvaart is daarvan een afgeleide. Dat de markt, als beste middel daarvoor, vrij moet zijn, is slechts de neoliberale versie van die gedachte. Het lijkt dan ook legitiem om economische prestaties te beoordelen in monetaire termen, los van maatschappelijke criteria als sociale verhoudingen, inkomensverdeling, Noord-Zuidrelaties, milieutoestand, enz. En de burger doet daaraan mee via de rendementsverwachtingen voor zijn spaarcenten. Hij lijkt liever geld te hebben dan collectieve goederen. Zo stapt hij mee in een klimaat waarin politici hun macht afgestaan hebben aan de markt. Het is een klimaat waarin ook belastingverlaging een gemakkelijk politiek lokmiddel is. Zelf over meer geld kunnen beschikken lijkt ook interessanter dan openbare diensten – tenzij die 'gratis?' zijn! Die zogenaamde 'burger' ziet zichzelf immers in belangrijke mate als consument. En juist daarin wordt hij ook door de euro aangesproken.

De euro deelt daarbij duidelijk in het democratische deficit van het vrijemarktdenken. De Europese Centrale Bank werkt immers onafhankelijk van politiek gezag. De gemeenschappelijke Europese munt wordt zo gecontroleerd door de markt. Of, de euro is geen politiek, maar wel degelijk een economisch project. Zelfs als de Europese burger er beter van wordt, dan blijft toch de eerste vraag: welke burger? De gemiddelde consument? Dan maakt men abstractie van een inkomensongelijkheid die er niet kleiner op wordt. Vervolgens rijst de vraag naar de betekenis van de euro in de Noord-Zuidverhouding. Als de markt en niet de politiek de inhoud van de munt bepaalt, dan moeten we er toch

aan herinneren dat de vrije markt geen mededogen of rechtvaardigheid kent. In een concurrentie tussen ongelijke spelers wordt de macht van de sterkste immers niet gehinderd.

En wat te denken over de Europese politiek die aanstuurt op privatisering van de openbare dienstverlening? Doet de zogenaamde efficiëntie van de markt het ook beter in maatschappelijke termen? Wat er bijvoorbeeld bij de NMBS of de Post gebeurt doet alleszins de wenkbrauwen fronsen: managers die er serieus persoonlijk profijt komen rapen. Managersvergoedingen 'volgens marktvoorwaarden' geven m.i. alleszins een verkeerde boodschap over wat dan wel een gerechtvaardigd inkomen is. En die boodschap steekt alleszins schril af tegen het plichtendiscours van de actieve welvaartsstaat. Welke 'prijs' wordt daarvoor betaald? Misschien mag een openbare dienst in economische termen wat minder efficiënt zijn, indien daar sociale rendabiliteit tegenover staat.

En waar zitten de mogelijkheden om een groene politiek te voeren? Het uitblijven van een Europese CO₂-taks laat zien dat de vergroening van de fiscaliteit nog niet echt doorbreekt. Die vergroening kan bovendien maar lukken indien de belastinginkomsten grondig herschikt kunnen worden. De terechte belastingverlaging op inkomsten uit arbeid dient in belangrijke mate gecompenseerd te worden door vormen van belasting op vermogens en op inkomsten uit kapitalen. En we zien dat, met de top van Laken, juist op het vlak van het werken aan de voorwaarden daarvoor, weinig vooruitgang is geboekt. Een liberale minister van financiën zit hier niet echt te springen! Meer fiscale rechtvaardigheid (cf. ook Oikos 19) op het vlak van de inkomens, lijkt mij echter een noodzakelijke voorwaarde voor een doorgedreven vergroening van de fiscaliteit. Anders betalen de minder gegoeden tweemaal het gelag.

Kortom: kan een politiek van duurzame ontwikkeling – corrigeren van sociaal-economische onrechtvaardigheden, met inbegrip van de scheve verhoudingen t.o.v. het Zuiden, en verbeteren van de milieukwaliteit en ze behouden voor de komende generaties – kan dat zonder politieke controle op het geld? Het is vandaag niet evident dat de euro daarvoor een goede start genomen heeft. Van welk Laken zal er een broek gemaakt worden?